

A bozsoki határőr őrsparancsnok lelövésének vizsgálata

Bevezetés

1950. március 27-én a déli órákban ellenőrző járőrszolgálatban agyonlőtte egy szolgálatban lévő határőr járőr parancsnoka, Gyurisits János államvédelmi határőr Szántai István államvédelmi törzsőrmestert, a kőszegi határőr zászlóalj bozsoki őrsének parancsnokát, a saját őrsparancsnokát, majd fegyveresen Ausztriába szökött, akkori szóhasználatmal hazaárulást követett el. Ez a határőrség története amúgy ezen viharos időszakában is egy kirívó esemény, mely megítélésem szerint jelentős ellentmondásokkal terhes. Mi történt? Véletlen baleset, vagy szándékos emberölés? Láttá-e a határőr, hogy kivel áll szemben? A válaszokat egy körültekintő, pártatlan bizottsági kivizsgálásnak kellett megadnia. Nem ez lett volna az első (és utolsó) eset, hogy határőreink egymást lövik agyon, vagy sebesítik meg szolgálatban. Kiliti Dániel tizedes életét, aki szintén szerepel a határőrség hősi halottá nyilvánított katonái között, 1957. január 24-én határsértő csoport és egy embercsempész üldözése közben véletlenül a másik járőr lövése oltotta ki. Szerencsénkre a Bozsokon történekről viszonylag részletes dokumentációval rendelkezünk a Magyar Nemzeti Levéltárban (a továbbiakban MNL), ahol a határőrségi iratok összegyűjtve találhatóak. Segítségükkel, ha nem is tudjuk teljes egészében rekonstruálni a történeteket, mégis az akkori kivizsgálás során elkövetett súlyos hibákat érzékelhetünk (legalábbis a saját véleményem szerint). Két szemtanú is a bizottság rendelkezésére állt, Koós Gyula határőr, az őrsparancsnok járőrtársa és Fekete László határőr, Gyurisits járőrtársa. A bekövetkezett ellentmondások már az akkori körülmények, politikai viszonyok alapján előre beépültek a rendszer működésébe. Az áldozat, Szántai István a határőrség hősi halottjává lett nyilvánítva, posztomusz alhadnaggyá léptették elő. A határőrség két alkalommal, 1979-

ben és 1987-ben jelentetett meg kiadványt a BM Határőrség Politikai Csoportfőnökség gondozásában, mindkettőt 7000 példányban, az akkor hivatalosan hősi halottá nyilvánítottokról. A könyv röviden ismerteti az érintettek életét, szolgálati tevékenységét, haláluk körülményeit. A hősi halottak nevei márványtáblán, a „*Hősi halottak emlékfalán*” az országos parancsnokságon évek szerint lettek feltüntetve. Mindkét könyvben szerepel Szántai neve és az esemény rövid leírása. Nem szándékom az egykori törzsőrmester emlékének megkérdőjelezése, megsértése. Végrehajtó szolgálatban, megítélésem szerint balesetben halt meg, annak bekövetkezéséhez maga is jelentős mértékben hozzájárult. Az eset körülményei, a kivizsgálás hozzáállása tartalmaznak feldolgozásra, megismerésre érdemes tanulságokat. A halál a Kőszegi-hegységben Írottkőtől nem messzire következett be. Én is szolgáltam itt az államhatáron két évet, mint őrsparancsnok-helyettes a Hétforrási őrsön 1973 és 1975 között. Van némi elképzelésem azokról az erdőkről, melyeket néhány helyen jogosan mondhatunk dzsungelnek, illetve a járőrök lehetőségeiről ilyen terepviszonyok között. Hasonló határőrizeti események feldolgozásával foglalkozott publikációjában Deák József¹ is. A most ismertetésre kerülő esemény szorosan kapcsolódik a határőrség által alkalmazott műszaki zárhoz, melynek részletes történetét Sallai János² dolgozta fel.

A Tisztelt Olvasóval ezek után szeretném megismertetni a történeteket.

Néhány információ az akkori helyi viszonyokról

1950-re az ország nyugati államhatárán és a határőrségnél sajátos viszonyok alakultak ki, ezeket szükséges ismernünk, ha meg kívánjuk érteni a történeteket.

¹ Deák József: A rendészettudomány kialakulása és gondozásának nemzetbiztonsági, határőrizeti példái a Belügyi Szemlében a rendszerváltásig. Nemzetbiztonsági Szemle 2016/4. 43–75. o.

² Sallai János: Egy idejét múlt korszak lenyomata. A vasfüggöny története. Abdruck einer versunkenen Epoche. Geschichte des Eisernen Vorhangs. An impression of a bygone era. The history of the Iron Curtain. Hanns Seidel Alapítvány. Budapest, 2012. 333. o.

Az év január elsejétől a Honvéd Határőrség a frissen megalakult Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom nevű új szervezetbe került, a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségéből a Minisztertanács fennhatósága alá. Vagyis a honvéd határőrökből államvédelmi határőrök lettek. A csúcsvezetésben a főparancsnokot leváltották, és lefelé több mint húsz vezetőt is. Az új irányításnak esetleg jól jött egy hősi halott és a kiélezett körülmények, amelyek alapján szigorításokat vezettek be. Ebben az évben a határőrségtől ötszáz fő hivatásost bocsátottak el. A határőrség csúcsvezetéséből 1949. szeptember 24-én három főt, Pálffy György altábornagyot, volt parancsnokot, Németh Dezső ezredest, volt törzsparancsnokot (törzsfőnököt), a határőrség második emberét és Korondy György ezredes osztályvezetőt koncepció per alapján kivégezték. Nem tudom, ebből a tragédiából mennyi információ szivárgott le a sorkatonáig, de valamennyire értesülniük kellett az eseményekről, megingatva a bírósági eljárások hitelességébe vetett bizalmat. Esetleg ez az ismeret is hozzájárult a járőrparancsnok szökéséhez.

1948 végétől építették ki a műszaki zárat az osztrák államhatáron, aknamezővel kombinálva. A létesítmény a határőrök közül is sok áldozatot szenvedett, még több sérülést okozott. Elméletileg a járőrök nem mehettek át rajta, csak a megnyitott kapukon. Osztrák oldalról kezdetben gyakori volt a műszaki akadály megrongálása, a drótok átvágása. Kedvenc módszerként osztrák civilek, de gyakran dokumentáltan osztrák csendőrök és vámőrök több esetben kővel dobálták az aknamezőt, hogy robbantást idézzenek elő. Megdobálták a rendszer mellett szolgálatot teljesítő járőröket is. A levéltári jelentések szerint esetenként figyelmeztető lövésekkel kergették el őket járőreink a kerítés mellől.

A Magyarországgal szomszédos osztrák terület szovjet megszállási zóna volt. A városokban szovjet katonai parancsnokságok működtek, szabad belépéssel, intézkedési jogkörrel az osztrák biztonsági szervek objektumaiba. Az Enns folyóig a szovjetek ellenőrző pontokat tartottak fenn, az elfogott magyar személyeket visszaadták nekünk. A magyar hatóságok megkeresésére a kinti szovjet kötelékek a kiszökött személyek elfogására kutatást vezettek be.

Az 1950-es évből fennmaradtak a határőrség főparancsnoksága napi ügyeletes tiszti jelentései. Ez számunkra azért érdekes, mert még a vezetői mérlegelés, döntés előtt a bekövetkezett eseményről szóló legelső információ rögzítésre került. A napi jelentést az együttműködő szerveknek, a minisztériumnak szétküldték, és abba a későbbiekben már belenyúlani nem lehetett. Így sok történés, ha csak töredékesen is, de visszakereshető³.

A levéltári dosszié tartalma

Az utókor szerencséjére fennmaradt egy vastag dosszié az összegyűjtött anyagokkal⁴. A levéltár „HOP” (Határőrség Országos Parancsnokság) jelzésű okmányai a határőrség parancsnokság iratanyagait tartalmazzák évek szerint és az éveken belül számozott dobozokban. Jelen iratgyűjtő az 1950-es év 42. számú dobozában egy levéltári szám alatt az alábbi okmányokat tartalmazza (a számozás tőlem származik a könnyebb hivatkozás érdekében):

1. 4 db géptávirati jelentés, melyeket a kőszegi zászlóalj küldött a határőrség főparancsnokságára Budapestre. Az aznapi dátum mellett látszik, hogy a parancsnokság különböző gyors kérdéseit válaszolják meg, de az ellentáviratok nem találhatóak itt. A géptáviratokban van egy számunkra fontos információ, mely szerint a főparancsnokság azon kérdésére, hol fekszik a holttest, az a válasz, hogy az félig osztrák területen volt, de a zászlóaljparancsnok intézkedésére, hogy az osztrák hivatalos szervekkel ne legyenek nehézségeik, áthúzták a magyar oldalra.

A négy géptávirati lapot tűzőgéppel összekapcsolták. Rajta a „*Járőr fegyverhasználata Bozsok III. 27.) Szántai törm. agyonlövése*” felirat olvasható. Kézzel az első oldalra ráírva: „*Hü részéről:*”

³ Fórizs Sándor: A határőrség ügyeleti jelentései 1950-ben. *Hadtudomány* 2018/2. 126–139. o.

⁴ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 42. sz. doboz III./4. tárgykör 17. folyószám. Jelentés. „*Tárgy: Szántai István áv. törm. agyonlövésének kivizsgálása.*” 1950.03.29.

Az eset kivizsgálása a főpság részéről bizottság szállt ki a helyszínre. A bizottság jelentésének beérkezéséig várunk. III.27.” Vagyis Budapestről is lement egy bizottság kivizsgálás céljából, ami teljesen természetes. A határügyi osztály (Hü) megvárja az eredményeket. Utána ráírva géppel: „*Hü. Osztály részéről: Az esetet a fegyelmi osztály vizsgálta ki. Az osztály részéről a kivizsgáló bizottságban 1 fő részt vett. A kivizsgáló iratok a fegyelmi oszt-on vannak*”. Március 29-i dátummal már el is készültek a kivizsgálás anyagai. Rohammunka volt. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a budapesti parancsnoksági bizottság csak 29-án délután nézte meg a helyszínt (a bizottsági jegyzőkönyv szerint 29-én 14.30-kor érkeztek a helyszínre).

Az első 80. számú „Tg” (géptávirati) jelentés 03.27. 21.01 keltezéssel és a kőszegi zászlóaljparancsnok aláírásával található. Ez az időben legegyszerűbben keletkezett okmány.

Ebből megtudjuk, Szántai István áv. törm 10.00-kor ment ki szolgálatba az Írott-kőhöz Koós Gyula határőr járőrtárssal, a határjelek ellenőrzése céljából. Felrobbant aknák helyén átmentek a műszaki záron, és azt kívülről az osztrák oldalról nézték. Szolgálatban kint volt egy járőr, Gyurisits János határőr járőrparancsnok és Fekete László határőr. A tiszthelyettes megdobálta kővel a földön fekvő járőrt, majd osztrák területen, az erdő szélén tovább mentek. A megdobált járőr a túloldali mozgás zaját hallva velük párhuzamosan haladt, majd 80 méterről a szembe napsütésben, mivel nem látta őket rendesen, Gyurisits lelőtte az őrsparancsnokot (a zászlóalj parancsnok távirata szerint), kicsit később, amikor egyedül maradt, kiszökött Ausztriába.

„Nevezett szökevény tettét valószínűleg a fegyverhasználat következményeitől való félelmében követte el.” „Túloldali szovjet szervek a Szombathely-i elhárító kirendeltségen keresztül fel lettek kérve nevezett kézrekerítése érdekében.” – fűzi hozzá magyarázatul a zászlóaljparancsnok. Továbbá kiemeli az akkor fontosnak tartott tény, a halott is és a járőrparancsnok is párttag.

A második 81. számú „Tg” láthatólag a „fentről” érkezett kérdésekre válaszol. E szerint az őrsparancsnok átment az osztrák oldalon lévő erdőbe, és annak a szélében mozgott. „Gyurosics János politikailag megbízható, kötelességét tudó bajtársias a szolgálatot mindenkor a legpontosabban látta el.” „A jör. kb. 80 méterről lőtt.” „A terep sziklás szakadékos fedett hegyoldal.” (Gyurisits neve az anyagokban kétféle írásmóddal szerepel.)

Harmadik 82. számú „Tg” időpontja 27-én 22.07 óra.

15.00-kor szökött meg a járőrparancsnok, 48. M. géppisztollyal és az őrsparancsnok pisztolyával. Ez csak akkor derült ki, amikor az első bizottság 16.00-kor a helyszínre érkezett.

Negyedik, a 82. számú köszegi távirat kiegészítése.

A halott félig osztrák területen feküdt, a zászlóaljparancsnok hozatta át a kivizsgálás után, hogy ne legyen bonyodalom. A lövés előtt a két járőr egymással párhuzamosan mozgott a műszaki zár két oldalán. „Ezen a részen a műszaki akadály túlsó széle és a határvo-nal teljesen egybeesik.” Értesítették a túloldali szovjet szerveket.

1A. A zászlóaljparancsnok távirata, melyben írja, kimegy a helyszínre bizottsággal a történeteket kivizsgálni, majd ezt követően részletes jelentést tesz, keltezése 03. 27. 16.30 órakor. Rejtjelezve adta le, mert rajta a felirat „Megoldotta: 1950.III. 27. 18 00 kor Kolovratnik áv. hőr.”

2A. „Orvosi lelet” (látlelet) 1950.03.27. 17.00 órai dátumozással, mely szerint a holttest Írottktől délre 1500 méterre a műszaki akadály Ausztria felé eső oldalán fekszik, azon feltűrt, kigombolt ruházat, lövés bemeneti nyílás található, vélhetően géppisztolytól. A vér hiánya belső vérzésre utal. „Halál oka belső elvérzés, amely géppisztoly lövés és sérülés következtében állott be.”

Aláírta egy orvos főhadnagy, a bizottság orvos szakértője, a zászlóalj vezető orvosa.

3A. „Jelentés Budapest, 1950. március hó 29-én” felirattal.

4A. „Bizottsági jegyzőkönyv.” Kőszeg fejrész, dátum 50.03.29. 18.30

- 6A. „Jegyzőkönyv tanú kihallgatásáról.” Koós Gyula határőr, az őrsparancsnok járőrtársa meghallgatásáról. Elmondása szerint tiltakozott, amikor a tiszthelyettes parancsára át kellett mennie a műszaki záron. Ezt követően 2-3 m mélységben mozogtak osztrák területen.
- 6B. „Jegyzőkönyv tanú kihallgatásáról.” Fekete László határőr a másik járőrtárs meghallgatásáról. Dátum 03.27. Elmondása szerint a járőrparancsnok azt gondolta, hogy valaki a túloldaltól aknát akar felrobbantani. Határozottan állítja, hogy az őrsparancsnokot nem ismerték fel. A történetet követően Gyurisits *„káromkodott, hogy pont őneki kellett agyonlőni, hogy ő mért nem ismerte fel a törm. bajtársat, mert ha felismerte volna, akkor ez az eset nem történt volna meg.”*
- 7A. Zászlóaljparancsnok-helyettes távirata a Jogügyi Osztályra. Időpont 28-án 08. 05. Engedélyt kér a temetésre, *„boncolás nem válik szükségessé”* – írja.
- 7B. Távmondat a főparancsnokságról Kőszegnek, a zászlóaljnak, aláírta *„Jogü. Oszt”* (Jogügyi Osztály) *„áv. örgy. osztályvezető h”* 1950.03.28. dátummal, 11.05-kor. Tartalma: *„A hősi halált halt Szántai Istvánáv. törm.-t a temetési engedély megadása után hősi halottként temettesse el!”* Míg a budapesti fejrészes, az eseményeket összefoglaló jelentés a 03.29-ei dátumot viseli, a jegyzőkönyv pedig 03.29. 18.30 időponttal készült, addig a hősi halottként történő temetésre már 28-án intézkedtek, maga az esemény pedig 03.27-én a déli órákban történt. A gyorsaságnak nyilvánvalóan valamilyen indoka kell, hogy legyen. Semmit sem veszítettek volna, ha 10–20 napot kivárnak a történet nyugodt, pontos megismerése céljából. A személyzeti munka rejtelmait ismerve a jogügyi osztály nem adott volna ki *„hősi halált halt”* fogalmazással táviratot, ha nem az országos főparancsnoktól kapnak erre utasítást jóval a kivizsgálási okmányok elkészülte előtt.

8. „*Jegyzék Szántai István av. törm. től levett ingóságairól.*” Az elhunyt édesanyja írta alá átvevőként. Lényegében a törzsőrmesternek semmije, még egy normális polgári öltönye sem volt. 16 Ft-t találtak az ingóságai között.
- 9A. Járőr lap, melyet Gyurisits (ezzel a névírással) járőrparancsnoknak adtak ki és a járőr szolgálati feladatait tartalmazza. A szolgálatba lépés ideje 09.00.
- 9B. Járőr lap, melyet az őrsparancsnoknak adtak ki. A szolgálatba lépés ideje 09.30.
10. Körözési lap Gyurisits elfogására. Minden szökött katona esetében kiadtak egy ilyen okmányt, a levéltárban számtalan hasonló található.
11. „*Jelentés*”, dátuma 1950.03.28. Aláírója egy Bárdos Endre nevű államvédelmi főhadnagy, akinek a beosztása, szerepe nem tűnik ki az írásból. Másfél oldal.

Mit tartalmaznak az okmányok a történekről?

Az őrsparancsnok 10.00-kor (vagy 09.30-kor) ment ki szolgálatba a határjeleket ellenőrizni, (írja a jelentés), amivel legálissá válik, hogy közvetlenül a határvonalon mozgott. Viszont a műszaki záron, az aknamezőn, felrobant aknák helyére lépve mentek át. Ez nyilvánvalóan teljesen szabálytalan, az áthaladás csak az erre kijelölt helyen, kapukon, azok megnyitásával és az átlépés egyidejű okmányolásával (nyilvántartásával) volt engedélyezve. Mellesleg senki fel sem vetette, hogy ezzel a megoldással a járőrtárs életét (is) veszélyeztette. Tehát van egy őrsparancsnok vezette járőrünk a műszaki zár és az államhatár között, szabálytalanul kilépve és mozogva. A terep a leírás szerint fás-bokros, a műszaki zár külső része esetenként közvetlenül a határvonal mellett halad, a meredek hegyoldalon több helyen csak úgy lehet továbbmenni, ha az ember osztrák területre lép(!).

A Gyurisits-féle járőr portyázó szolgálatot teljesített. Járőrlapja szerint mozgással és kijelölt helyeken figyélssel kellett eltöltenie az idejét. A járőrtárs, Fekete határőr, újonc volt, és gyakorló csapatszolgálatot teljesített

az őrön. A zászlóaljparancsnok távirata szerint (81. sz. Tg.) Gyurisits-ot megbízható, fegyelmezett emberként ismerték (kiemelik, hogy párttag, aminek ekkor nagy jelentőséget tulajdonítottak), nyilván ezért is küldték vele a fiatal katonát.

Szántai törm. távcsővel figyelte az erdőben fekvő két katonát, majd kövel kezdte őket dobálni, hogy megállapítsa, alszanak-e. Nem aludtak, felkeltek, és keresni kezdték a dobáló személyét. Az őrparancsnok az erdő szegélyén az államhatárral párhuzamosan ment tovább, a járőrtársa későbbi elmondása szerint 2-3 méter mélyen osztrák területen, meg-megállva és távcsővel keresve a járőrt. A saját járőr a zörgést észlelve velük együtt haladt magyar oldalon, majd Gyurisits, mikor meglátott egy személyt, utasította a járőrtársat, hogy húzódjon le, maga pedig leadott egy lövést. Felszólítás, figyelmeztető lövés nem történt, hacsak nem ezt szánta annak.

A törzsőrmester összeesett, még megkérdezte, honnan lőttek, majd azonnal életét vesztette. A járőrtársa kigombolta a ruháját, be akarta kötni. Mikor látta a halál bekövetkezését, kiabált a másik járőrnek, Gyurisits átmászott az aknamezőn, a járőrtársa erre nem volt hajlandó. A tanúk elmondása szerint erősen káromkodott, hogy ennek vele kellett megtörténni, majd Koós határőrt beküldte az őrre jelenteni az eseményeket. Miután egyedül maradt a műszaki zár külső oldalán, valamikor 15.00 óra körül magához vette az őrparancsnok pisztolyát, és teljes felszerelésével, 48. M. (mintájú) géppisztolyával Ausztriába szökött. Járőrtársa ezt csak később vette észre, amikor kiabálására nem jött válasz, a helyszínre nem látott rá. Az első bizottság 16.00 körül érkezett ki.

Gyurisits szökéséről a 82. sz. „Tg.” szerint értesítették az ausztriai szovjet hatóságokat, kérve elfogását. Feltételezésem szerint erre nem került sor, a Szántai törzsőrmester halálát feldolgozó kiadványban bizonyára szerepelne egy ilyen adat.

A kivizsgálásról

Több okmány is szól a kivizsgálásról. Két összefoglaló jelentés és egy jegyzőkönyv áll a rendelkezésünkre.

- A. Tudjuk, Kőszegről a zászlóalj parancsnoka is a helyszínre ment egy bizottsággal, nyilvánvalóan ezt az esemény fontossága szükségessé tette. Tőle viszont nincs összefoglaló jelentés, csak a négy távirat, melyek időben az első keletkezett okmányok. A március 27-én 21.01órai időponttal feladott 80. sz. „Tg.” az első forrás. Ebben ő már ír az őrsparancsnok kődobálásáról. Szerinte a járőr 80 méterről a szembe napsütésben nem látta rendesen, kivel van dolga, így lőtte le a parancsnokot.
- B. Az általam 4-es számmal jelölt „Jelentés”⁵ „Budapest, 1950. március hó 29-én” dátumot és „Államvédelmi Hatóság Határőrség Főparancsnoksága” fejrészt viseli, megnevezése megegyezik a nagy dosszié címezésével. Aláírta S. Németh Lajos államvédelmi őrnagy. Összesen másfél oldal, 11 bekezdés, amit keveslek egy ilyen eseménynél.

Felveti, hogy a portyázó járőr nem a kijelölt helyen volt, feküdt. Elismeri, hogy az őrsparancsnok azt gondolta, alszanak, elkezdte őket kővel dobálni, majd az államhatár másik oldalán tovább mentek. Szerinte kétséget kizáróan fel kellett ismerni a parancsnokát 40–50 méterről. „A bizottság a helyszínen az eseményt lejátszotta és megállapította, hogy Gyurisits áv. hőr. minden kétséget kizáróan felismerhette őrsparancsnokát, mert attól 40-50 méterre volt, a látási viszonyokat semmi nem gátolta, fényes napsütéses idő volt.”

Elgondolkodtató, hogy az összesen 11 bekezdésből álló okmány fontos részei (5 bekezdés) lényegében politikai vonatkozásúak, nincs közük a szakmai értékeléshez:

„A vizsgálat során megállapítást nyert, hogy Gyurisits János áv. hőr. szülei kulákok, Nagyatád községben vendéglőjük van, valamint kb 15 hold földjük.”

⁵ Jelentés. „Tárgy: Sántai István áv. törm. agyonlövésének kivizsgálása.” 1950. március hó 29-én.

„Gyurisits János áv. hőr. 1949. év novembere óta bensőbb viszonyban volt Horváth Mária Kőszegszerdehely-i fasiszta beállítottságú nővel, aki nek mostoha apja Nyugatra disszidált. Horváth Mária egy ízben már felhívta Gyurisitsot arra, hogy disszidáljanak Ny-ra. Ez a nő másrészt embercsempész körökkel tart fenn kapcsolatot.”

„A vizsgálat során adat merült fel arra vonatkozóan is, hogy Gyurisits János áv. hőr. a Katona-politikai osztály különleges csoportjának beszervezett embere volt Huber hadnagy által, aki ezelőtt kb 3 héttel Ny-ra szökött. Gyurisits János áv. hőr. és Huber hadnagy Horváth Mária- féle vendéglőben szoktak találkozni. Feltehető tehát, hogy Gyurisits Huber hadnagy utasítására lőtte le az őrsparancsnokot, majd utána szökött.”

A bizottság a lefolytatott vizsgálat során egybehangzóan megállapította, hogy Gyurisits János áv. hőr. tudatosan, illetve szándékosan lőtte le őrsparancsnokát:

„Javaslat: Fentiek alapján javaslatot teszek Gyurisits János áv. hőr. szüleinek és Horváth Mária rendőrhatósági őrizet alá helyezésére.”

Néhány észrevétel a bekezdésekkel kapcsolatban:

- Természetesen össze kellett hordani egy halom negatívumot azzal a személlyel kapcsolatban, aki lelőtte a parancsnokát.
- Az az állítás, hogy már korábban felhívták, „*hogy disszidáljanak*”, nem lehet igaz. Ebben az esetben nem hagyták volna a katonát tovább szolgálni az őrsön. Akkor sem, ha a barátnője embercsempészekkel tartott kapcsolatot.
- A Budapestről kiküldött bizottság, melynek vezetője S. Németh Lajos volt, 27-én már nem nézhetett körül a helyszínen és nem tájékozódhatott, az utazás, a sötét idő, a gyalogos távolságok a hegyekben okán. 29-én pedig már mindent tudnak.

- Az anyagok nem tartalmaznak olyan utalást, hogy Gyurisits magával vitt volna az őrsről szolgálatba olyan eszközöket, pénzt, okmányokat, civil ruhát, melyek az Ausztrián, a szovjet zónán történő áthaladáshoz szükségesek voltak. A menekülési módszer ebben az időben már kifinomult lett: határátlépés, átöltözés civilbe, vasútvonal elérése, Bécsbe utazás, onnan tovább Németország felé.
- Gyurisits feltehetően nem tudott az őrsparancsnok szolgálatáról. Az őrsöt korábban hagyta el, mint a parancsnoka. Nem volt összekötése a laktanyával, ezért is kellett egy főt gyalog beküldeni, jelenteni a történeteket. Ennek megfelelően nem készülhetett a lelövésére.
- Felbukkan a jelentésben Huber hadnagy neve. Miként kapcsolódhat az eddigiekhez? Az 1950. március 7-i határőrség ügyeletes tisztii jelentés⁶, mely az előző napra, tehát hatodikára vonatkozik, tartalmazza a következő információkat: elhárító hadnagy szökése Ausztriába, Hörmann-forráson, a műszaki záron megnyitott kapun. Huber Antal hadnagy a „*Kat. Elh. Fcsfség*” (Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség) állományába tartozott, tehát nem határőr. Aznap gépkocsival érkezett az őrsre, ahol jól ismerték. Sofőrjét a laktanyában hagyta azzal, hogy elmegy a „*drótot*” megnézni. Vagyis a műszaki zárat. Megjegyzem, idegen tiszték még 1973-ban sem mozoghattak egyedül fegyveres kíséret nélkül a határsávban. Egy hadnagy 1950-ben gépkocsival és szolgálati sofőrrel? Érdekes lenne tudni, ki, mi volt ez a hadnagy? Az itt hivatkozott „*Katonapolitikai-osztály*”-t már korábban (1949. február 1-gyel) átszervezték főcsoportfőnökséggé, ebben az időben már nem funkcionált. Ezt a jelentés írójának illet volna tudnia. Bizonyos értelemben a korábbi osztály az ÁVH ellenlábasa lett, és egy időre megszüntették a katonai hírszerzés és elhárítás önálló működését. Felteszem, ezért keveredhetett bele a neve az anyagba.
- A jelentés mondata: „*Feltehető tehát, hogy Gyurisits Huber hadnagy utasítására lőtte le az őrsparancsnokot, majd utána szökött.*”

⁶ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 35. sz. doboz, I/3. tárgykör 6. folyószám. Határőrség ügyeletes tisztii napi jelentések. 1950.03.07.

nincs semmivel sem alátámasztva. Nincsenek adatok, indoklások. A fogalmazás, a jelentés hozzáállása tükrözi a határőrségnél ebben az évben lezajlott koncepciók jellegű büntetőeljárásokat⁷.

- C. A „*Bizottsági jegyzőkönyv*” címet viselő okmány, Kőszeg fejrész, dátuma szerint felvették 1950. 03. 29-én 18.30-kor. Három oldal, három aláíró, S. Németh Lajos áv. őrnagy, Székelyhidi József áv. százados, Dabóczi Márton áv. százados. Túl sok újabb információt nem tartalmaz. A bizottság 29-én 14.30-kor érkezett ki a helyszínre. Az időpontok egyeztetése szerint négy óráig tartott, hogy mindent tisztázzanak, beleértve a gyalogos visszajövetelt is. Addigra már, 28-án 11.00 órára döntés született, hogy hősi halottként temetik el az elhunytat.

Fekete határőr elmondta, észlelték, hogy a dróton keresztül dobálják őket kövel. A terepen a drótakadály kb. 50 méterrel magasabban húzódott, mint ahol ők voltak, így a személyeket nem látták. Koós határőr elmondása szerint az őrsparancsnok megjegyezte, „*hogy ezek bizonyára alszanak, megdobálom őket kövel, kíváncsi vagyok rá, mit jelentenek.*”

- D. Van még egy „*Jelentés*” megnevezésű okmány, Budapest, 1950.03.28. dátummal.

„*Tárgy: Szántai István államvédelmi törzsőrmester-Bozsoki államvédelmi határőrs parancsnoka-halála*”. Aláírója Bárdos Endre áv. főhadnagy, akinek beosztása, szerepe a kivizsgálásban ismeretlen marad. Bizonyos szempontból lényegesen enyhébben közelíti meg a történeteket, mint a többi kivizsgáló, kimondja a törzsőrmester felelősségét is.

„*véleményem szerint az események előidézésében hibás volt az elhalt Szántai István*”, ... „*de feltétlenül hibás volt Gyurosics ... minden alaposabb megállapítás nélkül nem figyelmeztető, hanem célzó*

⁷ Fórizs Sándor: Politikai tartalmú büntetőeljárások a határőrségnél 1950-ben. Belügyi Szemle 2018/9. 131–146. o.

lövést adott le.” Az egy nappal későbbi jelentés ezt már nem veszi figyelembe.

„Pótlólag jelentem, hogy Gyurosics János-megállapításaink szerint –baráti kapcsolatban állott a bozsoki határőr nyomozójával, akivel ismeretlen nyomozati munkákban együtt dolgoztak.

Ugyancsak együtt dolgozott és állítólag nagyobb területen rezidense volt a szombathelyi katona-politikai osztálynak.”

Ezt az utóbbi két bekezdést viszont nem tudom az eseményekhez kapcsolni, szerintem semmi közük a tragédiához.

Következtetések

A vázolt eseményekből mindenki levonhatja a saját következtetéseit. Én az alábbiakat állapítom meg:

- Nem bizonyítható, hogy a járőr felismerte volna azt a személyt, akire tüzet nyitott. Teljes mértékben kizárható az előre készülés, a szándékos emberölés vádja. Vitathatatlan a tény, hogy nem szólította fel az idegent, de ezt nem is engedte meg a szabályzat, amennyiben az illető a túloldalon tartózkodott. A figyelmeztető lövés lehetett volna a megoldás, ez ebben az időben többször is megtörtént, amikor osztrák oldalról civilek/egyenruhások bejöttek az államhatáron keresztül a műszaki zárig.
- Megalapozottnak látom azt a tényt, hogy a törzsőrmester osztrák területen állt, amikor lelőtték, ezt Gyurisits, a járőrparancsnok is így ítélt meg. Az erdő takarása és a fényviszonyok miatt (utal rá a zászlóalj parancsnoka), a dobálót osztrák csendőrnek vagy vámőrnek nézte, és a korábbiak alapján joggal feltételezte, hogy az illető az aknákat akarja felrobbantani, bár fegyverhasználatra ebben az esetben sem lett volna joga.
- Az őrparancsnok több súlyos szabálytalanságot követett el (szabálytalanul átment a műszaki záron, a túloldali területre lépett, ott

folyamatosan haladt, kődobálással provokálta a katonát a határvonalon keresztül, eltűnt előle, majd újra felbukkant), szinte magára húzta a járőr intézkedését.

- Gyurisits külföldre szökése (menekülése) hirtelen, kényszerű tett volt. Erre vonatkozó előzetes felkészülést a bizottsági jelentések sem tudnak felmutatni. A határőrség tagjai ellen ebben az időben lefolytatott bírósági tárgyalások – sok okmány megtalálható a levéltárban, vádiratok, ítéletek – semmi garanciát sem nyújtottak egy objektív lefolyásra⁸. Gyurisits élete ettől a pillanattól kezdve veszélyben volt, és ezt ő, amikor átgondolta, valószínűleg azonnal tudta.
- A bizottsági kivizsgálások nem tartották be az objektivitás szabályait. Túl gyorsan született meg az eredmény. Nem mérlegelték kellő mértékben a két járőrtárs meghallgatásakor szerzett információkat.
- Az értékelés mintegy visszafelé gombolyítva történt. A járőrparancsnok „hazaárulást” követett el. Ez természetesen megengedhetetlen. Ráadásul közben agyonlőtte a parancsnokát. Az egyik tehát bűnöző, a másik így hősi halott, hiszen valamit mondani kell a határőrség állományának. Nos, erre előkerült a politikai elítélés, a kulák származás, az embercsempész barátnő és az átláthatatlan szerepű korábban külföldre szökött felderítő tiszt, akivel a kapcsolat nincs is bizonyítva. És miért akarta volna ez a Huber hadnagy leölvetni az őrsparancsnokot?
- Súlyos képtelenségek szerepelnek az okmányokban, melyek megkérdőjelezzik az eljárás igazságosságát.

Végkövetkeztetésem, hogy baleset történt, amelynek bekövetkezésében jelentős szerepet játszott maga az áldozat. Természetesen hibázott a fegy-

⁸ Fórizs Sándor: Bűncselekmények a határőrségnél 1950-ben – 1. rész. Hadtudomány 2018/3-4. szám. 101–110. o.

verét használó járőr is. Mentségére hozom fel, hogy éppen az előljárók követelték meg, hogy a műszaki zártól figyelmeztető lövésekkel kergessék el az azt megrongálni szándékozókat, amint ez több irodalomból is kitűnik⁹. Ilyen körülmények között nem lett volna szabad a határőrség hősi halottjává nyilvánítani az elhunytat. Ettől ő még szolgálatban halt meg. El lehetett volna búcsúztatni katonai tiszteletadással akkor is, ha kimondják az igazságot a történekről.

⁹ Fórizs Sándor: Események a határőrségi aknamezőkön az osztrák–magyar államhatáron (1949–51). *Hadtudomány* 2016/1–2. 52–64. o.